

УДК 371

Галина Грищук
ORCID iD 0000-0001-5656-7258

вчитель початкових класів,
Турбівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2,
вул. Миру, 68, 22513 Турбів, Україна
maistvos@ukr.net

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті здійснено узагальнений історико-педагогічний аналіз розвитку початкової освіти в Україні за роки незалежності. Охарактеризовано сучасні типи шкіл у системі початкової освіти. Розглянуто стратегічні напрями змін у початковій освіті відповідно до проектів нового Закону України «Про освіту» та Концепції початкової освіти.

Ключові слова: базова середня освіта; початкова освіта; розвиток початкової освіти.

© Грищук Галина, 2017

Вступ. Початкова освіта – перший ступінь загальної середньої освіти, метою якої у більшості країн світу є одержання дітьми базових умінь і навичок загальнокультурного, загальнорозвивального характеру (Енциклопедія освіти, 2008, с. 700).

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, кардинальних цивілізаційних трансформацій на поч. ХХІ ст. виникає необхідність змін у початковій школі. Міністерство освіти і науки України визначає стратегічну мету таких змін, а саме (Про новації у початковій школі [Електронний ресурс]): перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної; надання свободи у діяльності вчителя; розвиток зацікавлення і підвищення мотивації учнів у навчанні; повага до гідності учня, створення умов для саморозвитку і самовираження учнів; підготовка та апробація змін до реформи початкової школи 2018 року. Основними засадами таких змін є зміна цілей навчання, а не стандартів навчання; зміна підходів у навчанні, а не результатів навчання.

Розвиток початкової освіти в Україні здійснюється на основі таких нормативно-правових документів: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»; Державний стандарт початкової загальної освіти; Концепція загальної середньої освіти; Укази Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», «Про Національну доктрину розвитку освіти» та ін.

Основні аспекти розвитку змісту початкової освіти вивчали Н. Дем'яненко, М. Євтух, Н. Никало, О. Сухомлинська та ін. Проблему фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, специфіки їхньої професійної діяльності досліджували такі науковці, як: Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Савченко, Л. Хоружа, М. Фіцула, І. Шапошнікова та ін. Проблеми змісту початкової освіти присвячені роботи М. Скаткіна, І. Лернера, В. Раєвського, В. Ледньова та ін.

Мета статті – здійснити узагальнений історико-педагогічний аналіз розвитку початкової освіти в Україні за роки незалежності.

Історико-педагогічний аналіз розвитку початкової освіти в Україні за роки незалежності. Н. Л. Клочко досліджуючи проблему реформування початкової освіти в Україні, визначає 1984-2000 рр. періодом модернізації національної початкової освіти. Даний період дослідниця поділяє на декілька етапів, так (Клочко Н. Л., 2011):

1986-1991 рр. – етап забезпечення систематизованих знань у процесі загальної (фізичної, соціально-психологічної, мотиваційної, вольової, особистісної, уміння вчитися) та спеціальної (мовленнєвої, математичної, природничої, художньо-естетичної та підготовки до навчання грамоти) підготовки, спрямованої на особистісний розвиток дитини як суб'єкта навчання; забезпечення вчителів і батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо врахування індивідуальних особливостей дітей у процесі пропедевтики шкільного навчання.

1991-2000 рр. – етап формування життєвоважливих компетентностей у процесі загальної (соціальної, фізичної, психологічної, мотиваційної, вольової) та спеціальної (мовленнєвої, мовленнєво-творчої, логіко-математичної, екологічної, природничої, художньо-естетичної та підготовки до навчання грамоти) підготовки;

включення вчителів і батьків до особистісно-зорієнтованого процесу пропедевтики початкового навчання на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин.

На думку О. Нікітіної, у 90-ті роки відбувається побудова нового змісту початкової освіти відповідно до мети та завдань національної школи. Нормативні документи цього періоду у галузі початкової освіти засвідчили оновлення її змісту. Зміст початкової освіти став варіативним. Велася активна підготовка до його реформування. Галузь педагогічної інноватики виокремилась у потужний напрям наукового супроводу модернізації освіти на всіх рівнях (Нікітіна О., 2011).

І. А. Романова зазначає, що основними напрямками змін, що відбуваються у початковій освіті, стали (Романова І. А., 2009): демократизація освіти, її гуманізація, а також раціональний підхід до організації освіти. Серед демократичних інновацій в українській початковій освіті виокремлюють такі: ліквідація монополії держави в полі початкової освіти, децентралізація освіти, становлення самоврядування, залучення громадськості до процесу управління шкільною освітою, розвиток мережі навчальних закладів.

На сьогодні в системі початкової освіти можна виділити такі типи шкіл (Романова І. А., 2009):

1. Традиційна школа. Цей тип школи орієнтований на передачу готових знань. Кожному предмету відводиться певна кількість годин. Така школа відтворює загалом емпіричний тип мислення.

2. Спеціалізована школа (з поглибленим вивченням одного або комплексу предметів). Цей тип школи направлений на поглиблене вивчення якого-небудь предмету (наприклад, однієї або декількох мов, математики, історії, літератури та ін.). Найчастіше це досягається за рахунок збільшення числа вправ і навчальних годин, що відводяться у навчальному плані для більш детального вивчення матеріалу.

3. Інноваційна (авторська) школа. Цей тип школи заснований на авторських розробках, використанні окремих педагогічних технологій, нових методів і засобів навчання тощо.

4. Школа, орієнтована на одну або декілька нових освітніх систем (Вальдорфська педагогічна технологія, технологія саморозвитку М. Монтесорі та інші).

5. Школа розвивального типу (Ельконін Д. Б., Давидов В. В., Дусавицький О. К.). Мета – подолання кризи переходу молодших школярів до основної школи, ліквідація концентричності у навчанні, розвиток теоретичного мислення і творчої уяви учнів.

6. Навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад».

У проекті нового Закону України «Про освіту» визначено, що метою початкової освіти є різнобічний розвиток дитини відповідно до її вікових особливостей, духовне і моральне виховання особистості. Початкова освіта здобувається у закладі освіти за місцем проживання дитини, в сім'ї або за участю вчителя чи фізичних осіб, які здійснюють освітню діяльність. Діти, які здобувають початкову освіту в сім'ї, чи за участі вчителя або фізичної особи, яка здійснює індивідуальну освітню діяльність у початковій освіті відповідно до ліцензії, підсумкову атестацію проходять у закладах початкової освіти. Діти, які здобувають початкову освіту в сім'ї, щорічно проходять атестацію у закладах початкової освіти. Орган місцевого самоврядування може зобов'язати батьків забезпечити продовження початкової освіти іншим способом, якщо результати річної атестації не відповідають вимогам освітньої програми. Початкова освіта передбачає підготовку до наступного рівня освіти – базової середньої освіти (Закон України «Про освіту»: проект [Електронний ресурс]).

У проекті Концепції початкової освіти виокремлено основні завдання сучасної початкової освіти, серед яких (Концепція початкової освіти: проект [Електронний ресурс]): психолого-педагогічна адаптація дитини до шкільного навчання; подальше становлення особистості дитини, її духовного, психічного, фізичного, соціального розвитку, розвитку пізнавальних здібностей, інтересу до навчання; формування ключових і предметних компетентностей; формування культури спілкування та співпраці у різних видах діяльності і формах навчальної взаємодії, здатності до

самовираження, соціально-правової, екологічно доцільної і здоров'язбережувальної та безпечної поведінки у різних життєвих ситуаціях; формування цілісної наукової картини світу, емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, інших людей, суспільства і природи; естетичне, морально-етичне, патріотичне, громадянське, трудове, екологічне виховання дитини.

Модернізація змісту початкової освіти можлива за умови ефективного, творчого впровадження інновацій у загальноосвітній школі, тому, провідні фахівці в галузі освіти визначають основні напрямки інноваційних процесів в системі освіти (Нікітіна О., 2011, с.124): урізноманітнення типів та структури загальноосвітніх навчальних закладів; оновлення змісту та пошук нових форм і методів навчання й виховання; розробка та апробування нових педагогічних технологій.

Висновки. Розвиток початкової освіти в Україні за роки незалежності відбувався у декілька етапів. Сучасний стан початкової школи свідчить про необхідність змін за двома основними напрямками: перехід від знанневої парадигми до компетентнісної та надання свободи у діяльності вчителя, що підкреслено і в Концепції нової школи (2016). Відповідно до Концепції вчитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Вчитель – це дослідник, користувач і в той же час пропагандист новітніх технологій і концепцій у педагогічному процесі.

Українському суспільству потрібні творчо мислячі фахівці, які здатні ефективно впроваджувати інноваційні технології з метою підвищення якості освітнього процесу за умови збереження кращих педагогічних і культурних традицій.

В умовах реформування початкової освіти важливо звертати увагу на прогресивний досвід країн зарубіжжя, що й буде перспективою наших подальших досліджень.

Література

1. Агаркова Н. О. Роль недільних шкіл у розвитку початкової освіти східноукраїнського регіону (друга половина XIX – початок XX ст.) / Н. О. Агаркова // Педагогіка та психологія. – 2015. – №5. – С. 137-147. DOI.10.5281/zenodo.33288

2. Енциклопедія освіти / За ред. В. Г. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. Закон України «Про освіту»: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/48117/>

4. Клочко Н. Л. Вступ до школи як загальнопедагогічна проблема в історії розвитку початкового навчання в Україні (XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Л. Клочко ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 20 с. – укр.

5. Концепція початкової освіти: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ranok.com.ua/resources/files/Konceptsiya_pochatkovoi_osvitu_PROJEKT.pdf

6. Нікітіна О. Інноваційність змісту початкової освіти як ознака її модернізації / Олена Нікітіна // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, [Б. р.] – 2011. – Вип. 93. – 214 с. – С. 123-127.

7. Про новачі у початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola-2016-2/>

8. Романова І. А. Сучасні тенденції розвитку початкової освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/Statti%20Zasobu%20navchalnoi%20ta%20naukovo-doslidnoi%20robotu%2027/19.html>

РАЗВИТИЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Гришук Галина, учитель начальных классов, Турбовская общеобразовательная школа I-III ступеней №2, ул. Мира, 68, 22513 Турбов, Украина, maistvos@ukr.net

В статье осуществлен обобщенный историко-педагогический анализ развития начального образования в Украине за годы независимости. Охарактеризованы современные типы школ в системе начального образования. Рассмотрены стратегические направления изменений в начальном образовании в соответствии с проектами нового Закона Украины «Об образовании» и Концепции начального образования.

Ключевые слова: базовое среднее образование; начальное образование; развитие начального образования.

DEVELOPMENT OF PRIMARY EDUCATION IN UKRAINE FOR THE YEARS OF INDEPENDENCE

Hryshchuk Halyna, primary school teacher, Turbiv comprehensive school №2, 68 Myra st., 22513 Turbiv, Ukraine, maistvos@ukr.net

The article examines the genesis of primary education in independent Ukraine; analyzed the modern types of schools in primary education; identified key trends and

characteristics of education in independent Ukraine at various stages of historical development.

Strategic direction of change in primary education in accordance with the new draft law of Ukraine «On Education» and the Concept of Primary Education are considered.

Versatile development of children under the age of its features, spiritual and moral education of the individual it is the purpose of primary education. The main tasks of modern primary education are the following: psychological and pedagogical adaptation of the child to school; formation of the child, his spiritual, mental, physical and social development of cognitive abilities, interest in learning; formation of key competencies; creating a culture of communication and cooperation in various activities and forms of educational interaction, the ability to self-expression, social, legal, environmentally and safe behavior in various situations; forming an integral scientific world, emotional and value attitude to the child himself, other people, society and nature; aesthetic, moral and ethical, patriotic, civic, labor, environmental education of the child.

It is concluded, that Ukrainian society needs creative thinking professionals who can effectively implement innovative technologies to improve the quality of the educational process.

Key words: *basic secondary education; primary education; the development of primary education.*

Стаття надійшла до редакції 18.01.2017

Прийнято до друку 16.02.2017

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Aharkova N. O. (2015). Rol nedilnykh shkil u rozvytku pochatkovoï osvity skhidnoukrainskoho rehionu (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [The role of the Sunday schools of primary education in East Region (second half of XIX - early XX centuries)]. *Pedahohika ta psykhohihiia*, 5, 137-147. DOI.10.5281/zenodo.33288 (ukr.)
2. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education] (2008). V. H. Kremenia (Ed.). K.: Yurinkom Inter, 1040. (ukr.)
3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: proekt [The Law of Ukraine «On Education»: project] [Electronic resource]. – Available at: <http://osvita.ua/school/reform/48117/> (ukr.)
4. Klochko N. L. (2011). Vstup do shkoly yak zahalnopedahohichna problema v istorii rozvytku pochatkovoho navchannia v Ukraini (XX stolittia) [Admission to the school as general pedagogical problem in the history of primary education in Ukraine (XX century)]. Extended abstract of candidate's thesis; Vinnyts. derzh. ped. un-t im. M. Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 20. (ukr.)
5. Kontseptsiiia pochatkovoï osvity: proekt [Concept of Primary Education: project] [Electronic resource]. – Available at: http://www.ranok.com.ua/resources/files/Koncepciya_pochatkovoï_osvitu_PROEKT.pdf (ukr.)
6. Nikitina O. (2011). Innovatsiinist zmistu pochatkovoï osvity yak oznaka yii modernizatsii [Innovative content of primary education as a sign of modernization]. *Naukovi zapysky KDPU. Seriiia: Pedahohichni nauky*. V. V. Radul (Ed.). Kirovohrad : KDPU, [B. r.], 93, 123-127. (ukr.)

7. Pro novatsii u pochatkovii shkoli [On innovations in elementary school]. [Electronic resource]. – Available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola-2016-2/> (ukr.)

8. Romanova I. A. Suchasni tendentsii rozvytku pochatkovoï osvity v Ukraini [Modern trends in primary education in Ukraine]. [Electronic resource]. – Available at: <http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/Statti%20Zasobu%20Onavchalnoi%20ta%20naukovo-doslidnoi%20robotu%2027/19.html> (ukr.)